

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 9981/17

לפני :
כבוד השופט ד' ברק-ארז
כבוד השופט ג' קרא
כבוד השופט י' אלרון

המערערים :
1. שלמה צוויקלר
2. שמואל בקר
3. ד"ר שמחה הלר
4. גיף רוכווגר
5. אליסף ורמן
6. דוד וינטר
7. גדעון דומיניץ
8. גרשון סיימור
9. שלמה בן מנחם
10. שמעון יזרסקי
11. משה הר מלך

נ ג ד

המשיבים :
1. אלחנן בן נון
2. גואל אהרוני
3. חננאל קטן
4. אלי אלקסלסי
5. חיים ויקטור מוראביה
6. יהודה פויסט
7. חיים סיבלרשטיין
8. גדי לוי
9. דוד מיר
10. דני איזק
11. גירי זלצמן
12. שמואל שבתאי ספירו
13. אליהו קטן
14. אהרון כריש
15. איתן בן דוד

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בירושלים
בה"פ 25362-04-15 שניתן ביום 6.11.2017 על-ידי כבוד
השופט א' רון

תאריך הישיבה : י' בניסן התשע"ט (15.04.19)

בשם המערערים 1-4 ו-6-11 : עו"ד עמית חדר, עו"ד ליאב איינס, עו"ד נועה

מילשטיין

בשם המשיבים 13-1 : עו"ד אשר אקסלרד, עו"ד שני גוטמן פרוילך

פסק-דין

השופטת ד' ברק-ארז:

1. האם חברותו של אדם בעמותה עשויה לפקוע בשל כך שחלפה תקופה ממושכת שבה לא פעל במסגרתה, גם אם תקנון העמותה אינו כולל הוראה בעניין? כמו כן, מהם כללי ההתיישנות החלים על הליך שנסב על בירור מעמדו של אדם כחבר בעמותה? שאלות אלה, ואחרות הכרוכות בהן, התעוררו במסגרת הערעור שבפנינו.

תחום המחלוקת: הכללים החלים על חברות בעמותות ועל התדיינות בעניינן

2. השאלה שבה התמקד הערעור דנן היא לכאורה שאלה נקודתית: מיהם האנשים שלהם מעמד של חברים בעמותת "ישיבת בית אורות", המפעילה ישיבת הסדר שנושאת אותו שם ופועלת באזור הר הזיתים בירושלים (להלן בהתאמה: העמותה ו-הישיבה). אולם, למעשה, הסוגיות שהועלו על-ידי הצדדים לצורך מענה עליה – בכל הנוגע לכללים החלים על חברות בעמותה והפסקתה ועל היבטים דיוניים הנוגעים לבירור שאלות מסוג זה – הן בעלות השלכות פוטנציאליות גם על התנהלותן של עמותות אחרות.

3. במישור המהותי, טענותיהם של הצדדים התמקדו בהוראותיהם של חוק העמותות, התש"ם-1980 (להלן: חוק העמותות) והתקנון המצוי הקבוע בתוספת הראשונה לו. במישור הדיוני, טענותיהם נסבו בעיקר על השלכותיהם האפשריות של דיני ההתיישנות על בירור המחלוקות ביניהם, ובכלל זה כלל הגילוי המאוחר הקבוע בסעיף 8 לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958 (להלן: חוק ההתיישנות).

רקע כללי על העמותה

4. אפתח ברקע עובדתי קצר. העמותה נוסדה ונרשמה בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת. בין מטרותיה נמנו, בין השאר, "הוראה, מחקר והפצת תנ"ך ויהדות". באותה עת העמותה אימצה את התקנון המצוי שבתוספת הראשונה לחוק העמותות. יוער כי במהלך השנים הוכנס שינוי בתקנון העמותה (להלן גם: התקנון), אך זה אינו נוגע לעניינינו. סעיף 1 לתקנון, שעוסק בדרכי קבלת חברים לעמותה, קובע כך:

"(א) מייסדי העמותה הנם חברים בה מיום רישום העמותה בפנקס העמותות.
(ב) אדם החפץ להיות חבר העמותה יגיש לועד בקשה בלשון זו:

...

(ג) ההחלטה בדבר קבלת המבקש כחבר העמותה או אי קבלתו נתונה בידי הועד; סירב הועד לקבל את המבקש, רשאי הוא לערור על הסירוב לפני האסיפה הכללית הקרובה".

אם כן, ועד העמותה (להלן: הוועד) הוא שמחליט ברגיל על קבלת חברים, אך האסיפה הכללית של העמותה (להלן: האסיפה הכללית) מוסמכת להחליט בעררים על סירובו לקבל אדם כחבר.

5. סעיף 3 לתקנון, שהוא בעל רלוונטיות רבה להמשך הדיון, עוסק בהפסקת החברות בעמותה וזו לשונו:

"(א) החברות בעמותה פוקעת –

- (1) במות החבר, ובחבר שהוא תאגיד - בגמר פירוקו;
- (2) בפרישתו מן העמותה; הודעת פרישה בכתב תינתן לועד שלושים יום מראש;
- (3) בהוצאתו מן העמותה.
- (ב) האסיפה הכללית רשאית, לפי הצעת הועד, להחליט על הוצאת חבר מן העמותה מאחד הטעמים הבאים:
 - (1) החבר לא שילם לעמותה את המגיע לה ממנו;
 - (2) החבר לא קיים את הוראות התקנון או החלטה של האסיפה הכללית;
 - (3) החבר פועל בניגוד למטרות העמותה;
 - (4) החבר הורשע בעבירה שמפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הוא ראוי לשמש כחבר עמותה.
- (ג) לא יציע הועד לאסיפה כללית להוציא חבר מן העמותה אלא לאחר שנתן לו הזדמנות נאותה להשמיע טענותיו לפניו, ולא יציע מהטעמים האמורים בתקנת משנה (ב)(1), (2) או (3) אלא לאחר שהתרה בחבר ונתן לו זמן סביר לתיקון המעוות".

התקנון מסדיר אפוא את אופן הפרישה או ההוצאה של חבר מן העמותה. בכלל זה, התקנון קובע כי חבר המבקש לפרוש מן העמותה אמור להודיע על כך בכתב, וכן מורה על קיומו של הליך שימוע טרם קבלת החלטה בדבר הוצאתו של חבר מהעמותה.

רקע כללי על הסכסוך בעמותה

6. אומר כבר עתה – והדברים יפורטו בהמשך – כי הסכסוך שבפנינו ניטש בין שתי קבוצות הקשורות בעמותה ומכוון לשליטה בה. כל אחת מקבוצות אלה מזהה אנשים

אחרים כבעלי חברות תקפה בעמותה. קבוצת המשיבים מזוהה עם מייסדי העמותה. קבוצת המערערים כוללת בעיקרו של דבר את מי שהצטרפו לעמותה בשלבים מאוחרים יותר. לטענתם, רבים מהמשיבים חדלו למעשה להיות חברים בעמותה.

7. הצדדים אינם רואים עין בעין ביחס להיבטים רבים הנוגעים להמשך דרכה ופעילותה של העמותה. בין היתר, הם חלוקים ביחס לשאלת המשך כהונתו של המשיב 10 כראש הישיבה, וכן ביחס ל"איחוד" הישיבה עם ישיבת הסדר אחרת בגוש עציון שאותה מפעילה עמותת "תורה בציון – אור עולם".

8. בשלב זה, ראוי ליתן את הדעת לזיקות השונות של כלל הצדדים לעמותה שבנדון. המשיבים 3-6 וכן המשיבים 8-9 היו בין מייסדי העמותה, ובהתאם לכך היו חברים בה מיום רישומה (לפי סעיף 1(א) לתקנון). ברבות השנים התקבלו לעמותה חברים נוספים בעקבות החלטות של האסיפה הכללית ושל הוועד. הצדדים חלוקים באשר לתוקפן של חלק מהחלטות אלו. מטענותיהם עלו הנתונים הבאים:

המשיבים 1, 2, 7 ו-11 וכן המערער 2 התקבלו כחברים בעמותה בעקבות החלטותיה של האסיפה הכללית בשלוש התכנסויות שונות שנערכו ביום 13.6.1995, ביום 25.2.1996 וביום 15.12.2003. יוער כי בהתכנסות האחרונה מביין השלוש הוחלט פעם נוספת על קבלתו של המשיב 3 כחבר בעמותה, אשר נמנה כאמור עם מייסדיה. יצוין עוד כי המשיב 2 הוא חבר ועדת הביקורת של העמותה, ואילו המערער 2 כיהן כיושב-ראש הוועד במשך למעלה מ-15 שנים.

המערערים 1 ו-5 התקבלו כחברים בעמותה בעקבות החלטת הוועד מיום 3.11.2011. יצוין כי המערער 1 שימש כמנכ"ל העמותה בתקופה שבה התגלע הסכסוך בין הצדדים, בשלהי שנת 2014. ביום 25.1.2015 קיבל ועד העמותה החדש שמינו המשיבים החלטה על פיטוריו של המערער 1 מתפקיד זה. תוקפה של החלטה זו שנוי במחלוקת – ותלוי בין השאר בתשובה שיש לתת לשאלה מי היו החברים בעמותה ובמוסדותיה באותה עת. למען הסדר הטוב, יצוין כי עניין זה אינו עומד להכרעה בגדרו של הערעור שבפנינו. עוד יוער כי במהלך הדיון בפנינו מסר בא-כוח המערערים כי המערער 5, ששמו אליסף ורמן (להלן: ורמן), ביקש להפסיק את ייצוגו בהליך. על כן, החל משלב הסיכומים של ההליך דנן הוא הוגדר על-ידם משיב פורמלי. אף המשיבים לא מיקדו את טענותיהם בשאלת חברותו של ורמן.

המערערים 3-4 התקבלו כחברים בעמותה בעקבות החלטת הוועד מיום 10.4.2014, וביום 21.5.2014 החליטה האסיפה הכללית למנותם לחברים בוועד, לצד המערער 2.

המערערים 6-11 התקבלו כחברים בעמותה בעקבות החלטת הוועד מיום 1.12.2014.

למען שלמות התמונה, יצוין כי המשיבים 10, 12 ו-13 אינם חברים בעמותה אך מונו לכהן בה ובישיבה המופעלת על-ידה בתפקידי ניהול שונים. כן יצוין כי המשיב 14 פרש מן העמותה בשנת 2016, ואף הודיע כי אין לו עניין בהליך דנן או בתוצאותיו, וכי המשיב 15 פרש מהעמותה בשנת 2014. פסק דיני לא יעסוק אפוא בעניינם של משיבים אלה.

9. לקראת סופה של שנת 2014 פנו חלק מהמשיבים לוועד בבקשה לכנס אסיפה כללית, שהנושאים על סדר יומה יהיו "החלפת ועד העמותה" ו"עצירת הדחתו של ראש הישיבה הרב דניאל איזק [המשיב 10 – ד' ב' א']". המערערים 2-4, בכובעם כחברי ועד, דחו את הבקשה בטענה כי הפונים לא השתתפו באסיפות הכלליות שקיימה העמותה במשך שנים רבות, אינם רשומים כחברים בה, ולכן אין בכוחם לקרוא לכינוסה של האסיפה הכללית. בסמוך לכך, קבוצה זו מטעם המשיבים פעלה לזמן את חברי העמותה לאסיפה כללית באופן עצמאי. מנגד, מטעם המערערים נמסר מראש שהם לא יכירו בתוקף החלטותיה של אסיפה זו. ביום 8.1.2015 התקיימה האסיפה האמורה, והוחלט בה על מינוי ועד חדש לעמותה שיורכב משלושה חברים (המשיבים 3 ו-9, וכן – באותה עת – הרב בנימין אלון ז"ל, שנמנה עם קבוצת המשיבים) ועל הותרתו של המשיב 10 בתפקידו.

ההתדיינות בין הצדדים

10. המחלוקת בין הצדדים, אשר אין זה המקום להציג במלואן, הגיעו לשיאן בחודשים שקדמו להגשתו של ההליך מושא הערעור דנן. הן אף הולידו מספר התדיינות נוספות קודם להליך הנוכחי. לצורך המשך הדיון, די בכך שאפרט כי ביום 3.3.2015 – כחודש לפני שהוגשה התובענה מושא הערעור דנן – הגישו המשיבים בקשה למתן סעדים זמניים נגד המערערים 1-4, לפי הגדרתם כדי "למנוע את קריסתה של העמותה" (ה"פ 8304-03-15, השופט מ' בר-עם). ביום 18.3.2015, בתום הדיון שהתקיים בבקשה זו, בית המשפט המחוזי הורה על מחיקתה נוכח ההסכמות שאליהן הגיעו הצדדים. יוער כי על

אף שהתובענה מושא הערעור נוהלה בהליך שמספרו שונה – כמפורט בפסקה 11 להלן – בקשות שונות הנוגעות אליה נקלטו באופן טכני במסגרת ההליך שהוצג לעיל.

11. ביום 16.4.2015 הגישו המשיבים את התובענה מושא ערעור זה לבית המשפט המחוזי בירושלים, ובמסגרתה ביקשו שיינתן סעד הצהרתי באשר לזהותם של החברים בעמותה (ה"פ 15-04-25362, השופט א' 1711). בית המשפט המחוזי התבקש להצהיר על כך שהמשיבים 1, 3-9 ו-11 (אשר יכוננו מעתה ואילך המשיבים) עודם חברים בעמותה, חרף טענות המערערים כי הם אינם זכאים עוד למעמד זה. טענתם הבסיסית של המשיבים הייתה שחברותם בעמותה לא פקעה, שכן לא התקיימו התנאים הקבועים לכך בתקנון. בית המשפט המחוזי התבקש להצהיר גם על כך שהמערערים כולם, למעט המערער 2, אינם חברים בעמותה וזאת על רקע פגמים נטענים בדרך צירופם אליה. עיקרם של פגמים אלו, על-פי הנטען, בזיוף ההחלטות על קבלתם של המערערים 1 ו-3-5 כחברים לעמותה וכן בזיוף בקשות ההצטרפות לעמותה של המערערים 6-11.

12. ורמן והמערערים 6-11 לא התייצבו להליך שהתקיים בפני בית המשפט המחוזי (אך בהמשך, כאמור, הגישו יחד עם המערערים 1-4 את הערעור שבפנינו). מנגד, המערערים 1-4 טענו כי המשיבים אינם עוד חברים בעמותה לאחר שמסרו בעבר הודעות פרישה בכתב, שלא נשמרו בארכיון העמותה. ממילא, נטען כי המשיבים לא היו פעילים בעמותה שנים רבות, לא הביעו בה עניין ולא פיקחו על פעילותה, ולכן יש לראותם כמי שלמעשה פרשו ממנה על דרך של התנהגות. בהקשר זה עמדו מערערים אלו על כך שחלק מן המשיבים אף הודו כי לא היו פעילים בעמותה במשך שנים רבות. בנוסף, נטען כי מלכתחילה אין להכיר בהחלטה לקבל את המשיבים 1, 3, 7 ו-11 כחברים בעמותה, שכן זו התקבלה באסיפה הכללית בניגוד לאמור ברישא של סעיף 1(ג) לתקנון (הקובע כי הוועד הוא שיכריע בבקשה לקבלת חבר). עם זאת, דומה כי המערערים לא השליכו יתם על טענה זו בפנינו.

13. המערערים 1-4 אף העלו טענות סף הנוגעות להתיישנות תביעתם של המשיבים, לשיהוי שדבק בהגשתה, וכן לכך שהמשיבים מנועים ומושתקים מלהעלות טענותיהם לנוכח הזמן שחלף. המערערים 1-4 טענו עוד כי עקב העיתוי שבו הוגשה התובענה נגרם להם נזק ראייתי ונפגעה יכולתם להוכיח טענותיהם בנוגע לאי-חברותם של המשיבים בעמותה. לצד זאת, טענה מרכזית שהעלו במישור הראייתי הייתה כי בסוף שנת 2004, במסגרת בדיקה שהתבצעה ביוזמת רשם העמותות, התבקשה העמותה להעביר רשימה עדכנית של חבריה. ברשימה שנערכה על-ידי מנהלה האדמיניסטרטיבי של העמותה באותה עת, עמיחי ברוורמן, נרשמו שבעה חברים, שרק שלושה מהם נמנים עם קבוצת

המשיבים (המשיבים 2, 3 ו-11). בהמשך לכך, נטען כי העמותה לא השיגה על נתונים אלו שנכתבו בטיוטת דו"ח הבדיקה שהועברה אליה והם פורסמו לבסוף ביום 23.8.2005 במסגרת הדו"ח הסופי מטעם רשם העמותות (להלן: דו"ח רשם העמותות).

פסק דינו של בית המשפט המחוזי

14. ביום 6.11.2017 נתן בית המשפט המחוזי את פסק דינו. בית המשפט המחוזי קבע, בעיקרו של דבר, כי מעמדם של המשיבים כחברים בעמותה מעולם לא פקע לפי הוראותיו של תקנון העמותה, הגם שמרביתם לא פעלו במסגרתה במשך שנים רבות.

15. תחילה, בית המשפט המחוזי קבע כי המשיבים אכן התקבלו כחברים בעמותה (כמפורט בפסקה 8 שלעיל). בכלל זה, בית המשפט המחוזי דחה את טענותיהם של המערערים 1-4 בנוגע לכך שהאסיפה הכללית לא הייתה מוסמכת להורות על קבלתם של חברים לעמותה, בהתחשב בכך שהיא האחראית למינוי חברי הוועד (סעיף 26 לחוק העמותות) וממילא בעלת "המילה האחרונה" בערר המוגש על סירובו של הוועד לקבל חבר לעמותה (סעיף 1(ג) לתקנון).

16. בית המשפט המחוזי הוסיף וקבע כי לאורך תקופה ממושכת – החל מסוף שנות התשעים של המאה הקודמת ועד שנת 2014 לערך – פעילותם של מרבית המשיבים בזיקה לעמותה הייתה דלה ביותר. בית המשפט המחוזי קבע עוד כי אמנם אין ליתן לדו"ח רשם העמותות תוקף מחייב לעניין זהותם של חברי העמותה, אולם כי במישור הראייתי יש ביכולתו לחזק את המסקנה שרבים מהמשיבים לא היו חברים פעילים בעמותה בחלק מהשנים מושא הדיון. לצד זאת, נקבע כי ניתן לראות בהפניית המערערים 1-4 לדו"ח רשם העמותות כהודאה מצדם ביחס לחברותם בעמותה של אלו מהמשיבים ששם צוין בו (דהיינו, המשיב 2 – אשר ממילא לא נטען כנגד חברותו בעמותה – והמשיבים 3 ו-11).

17. הגם שבית המשפט המחוזי קיבל את טענותיהם של המערערים 1-4 בכל הנוגע לאי-מעורבותם של המשיבים בפעילות העמותה במשך תקופה ארוכה, הוא דחה את הטענות שהועלו בכל הנוגע לפקיעת חברותם בה. בית המשפט המחוזי קבע כי לא הוכח שהמשיבים הודיעו בעבר על פרישתם בכתב, וכי פרישה טעונה הודעה בכתב כך שאינה יכולה להתבצע על דרך של התנהגות בלבד. בית המשפט המחוזי עמד על כך שלא קיימת בחוק העמותות או בתקנון קביעה – מפורשת או משתמעת – שלפיה אי-פעילות תוכל להוביל לפקיעת חברות בעמותה. בית המשפט המחוזי הוסיף כי אף לא רצוי להכיר

בעילה כזו לפקיעת חברות, נוכח אי הוודאות שהיא עלולה ליצור ביחס לחברי עמותות רבים שהתנהלותם "רדומה".

18. כמו כן, בית המשפט המחוזי דחה את טענות הסף שהעלו המערערים 1-4 בדבר התיישנות ושיהוי. בעיקרו של דבר, בית המשפט המחוזי דחה את הטענה שיש להחיל על הליך כמו זה שנקטו המשיבים להכרה בחברותם בעמותה את דיני ההתיישנות. לשיטתו של בית המשפט המחוזי, ההליך שבו נקטו המשיבים היה למעשה "מיותר" מבחינה משפטית, שכן מעמדם שמור להם ממילא מכוח הדין. בית המשפט המחוזי הוסיף כי מסקנה זו מתחייבת אף לאורם של שיקולי מדיניות, על מנת שלא לתמרץ חברי עמותות לפנות חדשות לבקרים לבית המשפט בבקשה למתן סעד הצהרתי בדבר מעמדם ולו למען הסר ספק. למעלה מן הצורך, בית המשפט המחוזי העיר כי לו סבר שחל כאן חוק ההתיישנות הרי שהמשיבים היו מתקשים להתבסס על כלל הגילוי המאוחר הקבוע בסעיף 8 לחוק זה, מאחר שלא פעלו לבירור מעמדם בעמותה ודרכי פעילותה לאורך השנים.

19. מטעמים דומים, שעיקרם בקביעה שמעמדם של המשיבים כחברים בעמותה מעולם לא פקע, נקבע גם כי אין לקבל את טענת המערערים 1-4 בנוגע לנזק הראייתי שלכאורה נגרם להם עקב עיתוי הגשתה של התובענה. בית המשפט המחוזי אף העיר על כך שטענה זו נשמעת מכיוונם של המערערים 1-4, בנסיבות שבהן ניכר כי העמותה והמערער 2, במסגרת תפקידו כיושב-ראש הוועד, לא הקפידו לאורך השנים על ניהולו של פנקס חברים (כהוראת סעיף 18 לחוק העמותות) ועל דיווחים שוטפים לרשם העמותות, באופן שהיה מסייע בבירור זהותם של חברי העמותה ומאפשר "לחסוך מבעלי הדין עגמת נפש והוצאות רבות מאד" (עמ' 19-20 ו-44 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי).

20. לצד זאת, בית המשפט המחוזי דחה את טענותיהם של המשיבים ביחס למעמדם של המערערים 1, 3 ו-4 בעמותה. כך, נקבע כי המשיבים מנועים ומושקיים מלטעון נגד ההחלטות לצרפם כחברים בעמותה, אשר התקבלו בתקופה שבה המשיבים לא נטלו בה חלק פעיל. כמו כן, נקבע כי יש להכיר בחברותו בעמותה של אדם נוסף, מיכאל מטר, אשר התקבל באסיפה הכללית שהתקיימה ביום 25.2.1996 (להלן: מטר). לעומת זאת, בית המשפט המחוזי קבע כי אין להכיר בחברותם בעמותה של ורמן והמערערים 6-11 מהטעם שאלו לא התייצבו להליך שהתקיים בפניו.

21. בסיכומו של דבר, בית המשפט המחוזי קבע כי הצדדים שהם בעלי מעמד תקף של חברים בעמותה הם: המשיבים 1-9 ו-11, המערערים 1-4 ומטר.

הערעור

22. עוד קודם להגשת הערעור לבית משפט זה, המערערים הגישו לבית המשפט המחוזי בקשה שהוגדרה על-ידם בקשה לעיכוב ביצוע. בהחלטותיו מיום 23.11.2017 ומיום 13.12.2017 הורה בית המשפט המחוזי כי פעילות העמותה תצומצם רק למישור הניהולי השוטף, וכי לא יתקבלו החלטות הנוגעות לדיספוזיציה בנכסי העמותה או לשינויים מבניים. ביום 21.12.2017 הוגש הערעור, וביום 11.2.2018 הורה חברי השופט ג' קרא כי החלטותיו של בית המשפט המחוזי יוותרו על כנן עד להכרעה בו.

23. הערעור דנן מכוון כלפי קביעותיו של בית המשפט המחוזי ביחס לחברותם בעמותה של רבים מן המשיבים וכלפי קביעותיו ביחס לאי-חברותם בה של רבים מן המערערים. באופן יותר ספציפי, בכל הנוגע לחברי קבוצת המשיבים, הערעור אינו כופר רק בחברותו של המשיב 2. למצער, המערערים נכונים להכיר גם בחברותם של המשיבים 3 ו-11 שנזכרו בדו"ח רשם העמותות. בכל הנוגע לחברי קבוצת המערערים, הערעור מתמקד בקביעה הנוגעת לאי-חברותם בעמותה של ורמן והמערערים 6-11, בטענה שהתבססה כל כולה על אי-התייצבותם לדיון.

טענות המערערים

24. טענות התיישנות ושיהוי – המערערים טוענים כי היה מקום לדחות את תובענת המשיבים על הסף, מטעמי התיישנות. לטענתם, ענייננו הוא דוגמה מובהקת למקרה שבו יש להחיל מחסום התיישנות, בהתחשב בכך שהמשיבים ידעו, ולמצער היו יכולים לדעת, כי לכל המאוחר החל בשנת 2004 – שבה הועברה רשימת החברים לצורך גיבושו של דו"ח רשם העמותות – העמותה לא הכירה במרביתם כחברים. המערערים מצביעים בהקשר זה, בין היתר, על כך שהמשיב 1 היה מודע בזמן אמת לבדיקה שערך רשם העמותות לצורך גיבוש הדו"ח, וכן טוענים כי המשיבים 2-3 ו-10-11 היו ערים לאורך השנים לכך שהמשיבים 1 ו-4-9 לא נחשבו לחברים בעמותה. לשיטת המערערים, לצורך כך אין זה משנה אם אי-ההכרה במשיבים כחברים בעמותה נעשתה כדין. המערערים מוסיפים וטוענים כי העלו את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה לאחר שהוגשה לבית המשפט המחוזי התובענה מטעם המשיבים, ועל כן יש לדחות כל טענה לפיה היה עליהם להקדים ולהעלות טענה זו כבר במסגרת התדיינויות קודמות בין הצדדים. כמו כן,

המערערים טוענים כי ממילא לאחר שנים שבהן המשיבים הראו כי הם משלימים ומסכימים עם העובדה שהם אינם נחשבים לחברי העמותה, היה מקום לקבוע שהתובענה אף לוקה בשיהוי ניכר ולדחותה אף מן הטעם הזה בלבד.

25. יצוין כי לאחר שהתקיים הדיון בפנינו, ביקשו המערערים להשלים טיעוניהם בהיבט של דיני ההתיישנות בכלל, ובפרט בעניין העדר תחולתו של כלל הגילוי המאוחר הקבוע בסעיף 8 לחוק ההתיישנות. לנוכח חשיבותן של סוגיות אלו לדיון בערעור, נענינו לבקשותיהם תוך מתן רשות למשיבים להגיב.

26. במסגרת השלמת הטיעון, המערערים טענו כי אין לראות בהליכים הקודמים שעסקו בסעדים זמניים והסתיימו עוד לפני שהוגשה התובענה דנן כהזדמנות הראשונה שניתנה להם להעלאת טענת ההתיישנות. בנוסף, המערערים הדגישו כי לשיטתם יש לומר שמרוץ ההתיישנות החל לכל המאוחר בשנת 2004, עת הועברה רשימת חברי העמותה לצורך גיבושו של דו"ח רשם העמותות, בה לא נכללו המשיבים 1 ו-4-9. כמו כן, המערערים הצביעו על כך שכלל הגילוי המאוחר הוא חריג לדיני ההתיישנות הרגילים, ומכאן שהנטל להוכיח כי הוא מתקיים – ולמעשה משהה את מועד תחילת מרוץ ההתיישנות – רובץ לפתחו של הטוען לקיומו. בהמשך לכך, נטען כי המשיבים לא הוכיחו שלא ידעו כי העמותה לא ראתה בהם כחבריה לאורך השנים. המערערים הוסיפו וטענו כי אילו המשיבים היו נוהגים בזהירות סבירה, ומבקשים להגיע במשך השנים לאסיפות הכלליות, עמדתה של העמותה הייתה נודעת להם. מעבר לכך, נטען כי כחברי עמותה "סבירים" הייתה על המשיבים אף חובה להביע התעניינות בפעילות העמותה. המערערים ציינו עוד כי מעדותו של המשיב 10 בבית המשפט המחוזי עלה כי המשיבים לא זומנו אל האסיפות הכלליות שקיימה העמותה מאז שנת 1996, וטענו כי אי-זימונם היה צריך לכל הפחות לעורר בלבם חשד המחייב בדיקה מצדם.

27. טענות לעניין נטלי ההוכחה – לגוף הדברים, נטען כי בית המשפט המחוזי שגה בהקצאת נטלי ההוכחה. לשיטת המערערים, לא היה מקום לקבוע שהם היו צריכים לשאת בנטל הוכחת פרישתם של המשיבים מהעמותה, ואף היה צריך להטיל על המשיבים נטל הוכחה מוגבר משום שהתנהלותם הדיונית הסבה נזק ראייתי. המערערים מדגישים בהקשר זה את חובת העמותה על-פי דין לשמור את מסמכיה למשך שבע שנים בלבד (שנגזרת מן הדין הכללי), והרשות העומדת לה לבערם לאחר מכן. המערערים מטעימים כי הותרת פסק דינו של בית המשפט המחוזי על כנו בהיבט זה מובילה לתוצאה קשה, מאחר שכל חבר שפרש מעמותה יוכל לטעון כי הוא עדיין חבר בה גם שנים רבות לאחר מכן, בשלב שבו בוערה הודעת הפרישה שמסר בשעתו. כמו כן, המערערים מצביעים על

כך שלא-ההקפדה על ניהולו של פנקס החברים בעמותה יכולה להיות רלוונטיות לכל היותר ביחס לתקופה שלאחר פרסום דו"ח רשם העמותות, אשר במסגרת הכנתו הועברה רשימת חברים עדכנית שבה כאמור לא נכללו מרבית המשיבים.

28. טענות לגוף הדברים בעניין פרישת המשיבים מהעמותה – המערערים גורסים כי אף בהנחה שנטל ההוכחה היה מוטל לפתחם, יש לקבוע כי הם עמדו בו והוכיחו כדבעי שהמשיבים הודיעו בכתב על פרישתם מהעמותה. לטענתם, גרסה זו מתיישבת עם קביעותיו של בית המשפט המחוזי בדבר אי-מעורבותם של המשיבים בפעילות העמותה לאורך השנים. המערערים מוסיפים כי הדברים נכונים מקל וחומר ביחס למשיבים 5-9, אשר לטענת המערערים לא הצהירו או העידו על כך שלא פרשו מהעמותה.

29. נוסף על האמור, המערערים טוענים כי התנהלותם של המשיבים עולה כדי פרישה מהעמותה וכי בית המשפט המחוזי שגה בקבעו שהודעת פרישה בכתב היא תנאי בלעדיו אין לשכלולה של פרישה מהעמותה. המערערים טוענים כי אין לפרש את סעיף 3(א)(2) לתקנון כמחייב שפרישה של חבר תיעשה בדרך של מתן הודעה על כך בכתב, וכי תכליתה של ההודעה היא אך להיטיב עם העמותה ולאפשר לה להיערך לפרישתו של החבר. במלים אחרות, נטען כי להודעת הפרישה מעמד דקלרטיבי בלבד, וכי היא אינה מכוננת את עצם פעולת הפרישה.

30. טענות לגוף הדברים בעניין חברותם של המערערים בעמותה – באשר לורמן ולמערערים 6-11, נטען כי קביעתו של בית המשפט המחוזי כי הם אינם חברי העמותה התבססה רק על העובדה שלא התייצבו לדיון שהתקיים בפניו, באופן שמנוגד לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (להלן: תקנות סדר הדין האזרחי) ולהלכה הפסוקה. המערערים טוענים כי בית המשפט אינו רשאי לפטור את עצמו מלדון בעניינם של חלק מהחברים רק מהטעם שלא התייצבו להליך, ובפרט מקום שבו נטען כי עמדתם של ורמן והמערערים 6-11 יוצגה בהליך על-ידי המערערים 1-4, ואלו הביאו ראיות משמעותיות להוכחת חברותם בעמותה. כמו כן, נטען כי אי-ההכרה בחברותם של ורמן והמערערים 6-11 אינה עולה בקנה אחד עם כמה מקביעותיו היסודיות של בית המשפט המחוזי – בכל הנוגע לדרכים האפשריות לפקיעת חברות בעמותה; בכל הנוגע למניעותם של המשיבים מלטעון כנגד החלטות שהתקבלו בתקופה שבה לא פעלו בעמותה; וכן בכל הנוגע להכרה בחברותו בעמותה של המערער 1 (אשר התקבל כחבר בעמותה יחד עם ורמן, באותה החלטת ועד מיום 3.11.2011), בחברותם של המערערים 3-4 (אשר, כחברי ועד, קיבלו את המערערים 6-11 כחברים בעמותה בהחלטה מיום 1.12.2014) ובחברותו של מטר (אשר לא צורף כצד להליך מלכתחילה).

31. המשיבים טוענים כי אין להתערב בממצאים העובדתיים שבפסק דינו של בית המשפט המחוזי או לגזור מהם מסקנה משפטית שונה מזו שנפסקה. בעיקרו של דבר, המשיבים טוענים כי בדין נפסק שהיו חברי העמותה משלביה הראשונים וכי לא חל לאורך השנים כל שינוי במעמדם.

32. טענות התיישנות ושיהוי – המשיבים מטעימים כי אין מקום לקבל את טענות הסף שהעלו המערערים בדבר התיישנות ושיהוי. באופן כללי, נטען כי קבלתן של טענות המערערים במישורים אלו, כמו גם במישור הנזק הראייתי, תאלץ חברי עמותות לפנות לערכאות אחת לשבע שנים על מנת "לחדש" את חברותם, מחשש שמא זו פקעה מאליה. המשיבים סבורים אפוא כי יש לאמץ את עמדתו העקרונית של בית המשפט המחוזי, לפיה אין תחולה בהליך זה לדיני ההתיישנות. המשיבים סומכים את ידם על קביעותיו של בית המשפט המחוזי, כי ההצהרות שנמסרו מטעם העמותה לשם גיבוש דו"ח רשם העמותות אינן בעלות מעמד מחייב לפי דין, ומכאן שאין בכוחן להקים מחסום התיישנות. מאותם טעמים, נטען כי אין לקבל גם את הטענות שהעלו המערערים בדבר שיהוי שחל בהגשת התובענה. מכל מקום, המשיבים טוענים כי יש לדחות כל טענה להתיישנות גם משום שלא הועלתה על-ידי המערערים בהזדמנות הראשונה לכך, וזאת בהתייחס להתדיינויות הקודמות בין הצדדים, ובראשן הבקשה לסעדים זמניים שנזכרה בפסקה 10 לעיל.

33. אף המשיבים הגישו לאחר הדיון השלמת טיעון בהיבט של דיני ההתיישנות. ראשית, המשיבים חזרו על טענתם כי המערערים לא העלו את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה לכך, ועל כן היה מקום לדחותה על הסף. המשיבים טענו בהקשר זה כי התובענה מושא הערעור דנן נדונה במסגרת הליך שקיבל מספר שונה ממספר ההליך שקיבלה הבקשה לסעדים זמניים שהגישו ביום 3.3.2015 מסיבה טכנית בלבד, וכי ממילא בקשות שהגישו באי-כוח המערערים לצירוף צד להליך (ביום 21.5.2015) ולביטול המרצת הפתיחה (ביום 2.6.2015) הוגשו לאחר שהוגשה התובענה, ולא נזכרה בהן כל טענה להתיישנות. שנית, המשיבים הטעימו כי לא היה מקום לכך שיטענו לתחולתו של כלל הגילוי המאוחר בנסיבות שבהן טענו כי דיני ההתיישנות כלל אינם חלים על התובענה שהגישו. המשיבים הדגישו כי בית המשפט המחוזי – אשר דחה כאמור את טענת ההתיישנות לגופה – כלל לא דן באופן ממצה בתחולתו של כלל הגילוי המאוחר וממילא לא קיים את הבירור העובדתי הנדרש ביחס לכך. כמו כן, המשיבים טענו כי טענתם של המערערים בכל הנוגע לאי-עמידתם בחובותיהם כחברים בעמותה (ועל כן

לאי-עמידתם בדרישת הסבירות בהקשרו של כלל הגילוי המאוחר) הועלתה לראשונה בהשלמת הטיעון ומהווה הרחבת חזית אסורה.

34. טענות לעניין נטלי ההוכחה – המשיבים מוסיפים וטוענים כי משהוכחה חברותם בעמותה מלכתחילה, על המערערים מוטל להוכיח כי מעמדם זה פקע – והם לא עמדו בו. המשיבים טוענים עוד כי המערערים כלל לא פירטו מהו הנזק הראייתי אשר כביכול נגרם בנסיבות העניין.

35. טענות לגוף הדברים בעניין פרישת המשיבים מהעמותה – לשיטתם של המשיבים, העובדה ששמותיהם הושמטו בשלב מסוים ממסמכי הרשמיים של העמותה אינה משליכה על חברותם בה, שכן חברות פוקעת רק בהתאם להוראותיו של התקנון. המשיבים מטעימים כי טענת המערערים שהודיעו על פרישתם בכתב הועלתה לראשונה רק בשלב מאוחר של ההליך שהתנהל בפני הערכאה הקודמת, ומשכך בית המשפט המחוזי לא נדרש אליה בפירוט. ממילא, נטען כי מדובר בטענה כללית מאד שאותה לא גיבו המערערים בדבר. המשיבים מוסיפים וטוענים כי פרישה על דרך של התנהגות אינה מעוגנת כלל בחוק העמותות או בתקנון, ואילו ההוראה בתקנון הנוגעת לפרישה היא ברורה וקובעת כי זו טעונה הודעה בכתב. עוד נטען כי הכרה בטענות המערערים תטיל צל של אי-בהירות באשר למצבת החברים בכל עמותה, ותכרסם בדרישות הפורמליות הקבועות בהקשרים האמורים בחוק העמותות ובתקנון.

36. טענות לגוף הדברים בעניין חברותם של המערערים בעמותה – המשיבים מטעימים כי בית המשפט המחוזי צדק גם בכך שלא הכיר בחברותם של המערערים 6-11, אשר בעניינם טענו כי צורפו לעמותה ב"מחטף", תוך הצגתם של מסמכים מזויפים וחסרים ובעיצומו של הסכסוך בין הצדדים. המשיבים טוענים כי בית המשפט המחוזי ביסס את קביעתו בעניינם של המערערים 6-11 על המצב העובדתי והמשפטי שהוכח בפניו, ולא רק על העובדה שמערערים אלו לא התייצבו להליך. בנוסף, נטען כי אי-התייצבותם של המערערים 6-11 מחזקת את המסקנה שמדובר ב"אנשי קש" מטעם המערער 1, דהיינו מי שהם נטולי עניין ממשי בהליך או בחברות בעמותה.

הדיון בפנינו

37. ביום 15.4.2019 התקיים הדיון בערעור במעמד הצדדים, במהלכו הם חזרו על עיקרי טענותיהם. כמו כן, הצדדים התייחסו למגעים שקיימו למציאת פתרון לשאלות מושא הערעור וכן להסדרת היבטים נוספים הנוגעים לפעילות העמותה, ואשר לא צלחו.

בתום הדיון הבענו בפני הצדדים את עמדתנו כי טוב יעשו אם ישלימו את הדין והדברים ביניהם. בהמשך לכך, הורינו להם להגיש הודעה משותפת בתוך 45 ימים, אשר בה יוכלו לעדכן אם הגיעו לכלל הסדר.

38. ביום 5.6.2019 הודיענו בא-כוח המשיבים כי על אף "ניסיונות חוזרים ונשנים" לא עלה בידי הצדדים להגיע להסכמות. בא-כוח המשיבים אף הוסיף כי מספר פניות שנעשו מצדם למערערים, לשם הגשת הודעה המוסכמת על שני הצדדים, לא נענו. דומה אפוא כי הגיעה השעה ליתן פסק דינו.

דיון והכרעה

39. כפתח הדברים ראוי להביע צער על כך שהצדדים, המחויבים כולם למטרותיה של העמותה, לא השכילו להגיע להבנות ביניהם.

40. אקדים ואומר כי אני מסכימה עם התוצאה שאליה הגיע בית המשפט המחוזי בכל הנוגע לחברותם של המשיבים בעמותה, גם אם דרכי לתוצאה זו שונה. לצד זאת, אני סבורה כי דין הערעור להתקבל בחלקו בכל הנוגע לקביעות שעניינן אי-חברותם של ורמן והמערערים 6-11. בעניין זה, לדידי, לא מוצה הבירור. על כן, אציע לחבריי לקבל את הערעור בחלקו, במוכן זה שהתיק יושב לבית המשפט המחוזי להמשך הדיון בנקודה זו בלבד. הכול – כמפורט להלן.

41. נקודת המוצא לדיון כולו מצויה בהסדרים שנקבעו בחוק העמותות לעניין התחלת חברות בעמותה ופקיעתה. לפי הוראות אלה, תקנון העמותה הוא הקובע את הכללים החלים על קבלת אדם לעמותה, וכן את הכללים לפקיעת החברות, וזאת בכפוף לסייגים שנקבעו בחוק העמותות (סעיף 16 לחוק העמותות). לכללים אלה יש משמעות רבה לא רק מן ההיבט הסטטוטורי. חברות בעמותה היא אחד הביטויים לחופש ההתאגדות, שהוא בגדר זכות יסוד (ראו: ע"א 1282/93 רשמת העמותות נ' כהנא, פ"ד מז(4) 100, 106 (1993); בג"ץ 1398/04 בן חורין נ' רשמת העמותות, פסקה 5 לפסק דינו של השופט (כתוארו אז) א' ריבלין (19.1.2006); ע"א 1775/10 עמותת קרית נדבורנה – בני ברק נ' רשם העמותות, פסקאות 16 ו-20 (11.5.2011); דוד א' פרנקל דיני עמותות בישראל 17 (מהדורה שניה, 2012) (להלן: פרנקל); בן-ציון גרינברגר ונחמיה בן-תור דיני עמותות – להלכה ולמעשה כרך א 9 (מהדורה שניה, 2013) (להלן: גרינברגר ובן-תור)). חברות בעמותה ופרישה מחברות כזו הן פעולות חשובות המביאות לידי ביטוי חירות בסיסית זו, שיש לה משמעות אקספרסיבית ומעשית כאחת. לצורך הדיון, אין זה

מעלה או מוריד שחברות בעמותה אינה מעניקה זכויות ממוניות (בשונה מבעלות במניות של תאגיד מסוג אחר, כדוגמת חברה או אגודה שיתופית). כפועל יוצא – אין מקום להכיר בצירופו של אדם לעמותה מבלי שנתן את הסכמתו לכך, ואין מקום להפסיק חברותו של אדם בעמותה מבלי שביקש זאת או מבלי שנתקיימו העילות בתקנונה המאפשרות הוצאתו ללא הסכמה. היבטים מהותיים אלו אוצלים אף על יישומם של דיני ההתיישנות במקרה דנן, ובהם נפתח.

סוגיית ההתיישנות והשיהוי

42. ארבע שאלות ניצבות בפנינו בקשר לדיני ההתיישנות והשיהוי: ראשית, האם תובענה למתן סעד הצהרתי בדבר חברותו של אדם בעמותה נתונה להתיישנות. שנית, האם ניתן לומר בענייננו שטענת ההתיישנות הועלתה על-ידי המערערים ב"הזדמנות הראשונה" (סעיף 3 לחוק ההתיישנות). שלישית, ורק בהנחה שהתשובה לשתי השאלות הקודמות היא חיובית, מתי יש לומר שהחל בענייננו מרוץ ההתיישנות, בהתייחס – בין השאר – לכלל הגילוי המאוחר (סעיף 8 לחוק ההתיישנות). שאלה רביעית, היא אם יש לומר כי תובענת המשיבים הוגשה בשיהוי המצדיק לדחותה כשלעצמו.

שאלה ראשונה – האמנם תביעה להכרה במעמדו של חבר עמותה אינה מתיישנת?

43. נפתח בתיאור קצר של ההוראות הרלוונטיות בחוק ההתיישנות. סעיף 2 לחוק זה קובע כך:

"תביעה לקיום זכות כל שהיא נתונה להתיישנות, ואם הוגשה תובענה על תביעה שהתיישנה וטען הנתבע טענת התיישנות, לא יזדקק בית המשפט לתובענה, אך אין בהתיישנות בלבד כדי לבטל את הזכות גופה".

44. בהמשך לכך, סעיף 5(1) לחוק ההתיישנות מעמיד את התקופה שבה מתיישנת תביעה שאינה במקרקעין על שבע שנים. סעיף 6 לחוק ההתיישנות קובע כי תקופת ההתיישנות תחל ביום שבו נולדה עילת התובענה. מדובר במועד שבו נתגבשו העובדות המקימות לתובע זכות לסעד ושבו מצוי בידי הכוח לפנות לערכאות לשם מימושה (ראו: ע"א 1650/00 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נז(5) 166, 175-176 (2003); ע"א 735/07 צמרות חברה לבניין נ' בנק מזרחי-טפחות, פסקה 37 (5.1.2011); ע"א 8438/09 רובאב חברה לנכסים בע"מ נ' אחים דוניץ בע"מ, פסקה 18 (19.4.2012)).

45. בית משפט זה כבר קבע בעבר שתובענות למתן סעד הצהרתי בדבר זכות העומדת לתובע יהיו כפופות גם הן ככלל למוסד ההתיישנות. זאת, למעט מקרים חריגים הנוגעים בעיקרם להצהרה על גיל, אזרחות או מצב משפחתי (ראו: ע"א 630/90 רוד'נסקי נ' ארגון מובילי לוד בע"מ, פ"ד מה(5) 369, 369 (1991) (להלן: עניין רוד'נסקי); ע"א 2140/01 נחמיאס נ' נכסי משפחת מושקוביץ בע"מ, פ"ד נו(6) 481, 485-486 (2002) (להלן: עניין נחמיאס); ע"א 2262/17 פז חברת נפט בע"מ נ' דיעי, פסקה 47 (2.7.2019) (להלן: עניין פז)). קביעה זו יסודה בכך שגם בתובענות מסוג זה יכול שיתקיימו הרציונאלים שבבסיס דיני ההתיישנות, ובראשם הסתמכות הנתבע על מצב הקיים שנים רבות ואי-יכולתו לשמור על ראיותיו במשך תקופה ארוכה. סיבה נוספת להחלטה של התיישנות במקרים אלו, היא הרצון למנוע מצבים שבהם תובעים ש"ישנו" על תביעותיהם יפעלו לנסחן על דרך של תובענה למתן סעד הצהרתי ובכך יחמקו ממחסום ההתיישנות (ראו: עניין נחמיאס, בעמ' 486-485). בהתאם לכך, נקבע למשל כי מרוץ ההתיישנות בתובענה למתן סעד הצהרתי בדבר בעלות במניות או צו עשה לתיקון מרשם בעלי המניות יחל, בין השאר, במועד שהחל ממנו מרשם בעלי המניות בחברה חדל לשקף את הזכויות להן טוען התובע (ראו: ע"א 80/73 אוסלקה נ' מלון ושינגטון בע"מ, פ"ד כח(1) 162, 165 (1973)); ע"א 8376/10 חברת מוניות הטייסים בע"מ נ' סילקו, פסקה 14 (21.5.2013) (להלן: עניין מוניות הטייסים)).

46. בענייננו, בית המשפט המחוזי דחה את טענות הסף שהעלו המערערים בדבר התיישנות, בקבעו כי אלו אינן רלוונטיות מקום שבו חברותם של המשיבים בעמותה מעולם לא פקעה. דעתי בעניין זה שונה. דיני ההתיישנות חולשים גם על הליך כמו זה שבפנינו. מלכתחילה, קיימת מעגליות מסוימת באי-החלטה של התיישנות על תובענה למתן סעד הצהרתי בדבר חברות בעמותה, רק בהתבסס על הנחת יסוד – הנתונה במחלוקת בין הצדדים – כי מעמד זה אכן שריר וקיים. מקום שבו העמותה כופרת בחברות, מסתמכת תקופה ממושכת על מצב הדברים מנקודת מבטה ובית המשפט אף נדרש לקיים דיון ראייתי בסוגיה זו, ניתן לומר שחלים הרציונאלים שביסוד דיני ההתיישנות. כבר בשלב זה ראוי לעצור ולהדגיש, כי גורמים המעורבים בפעילותה של עמותה יכולים לטעון להסתמכות לגיטימית כאשר ענייניה של העמותה מנוהלים בהתאם לכללי התקנון, בפרט בעניין קבלתם והוצאתם של חברים, ותוך הקפדה על ניהול פנקס חברים מעודכן (ראו: סעיפים 18 ו-39(א) לחוק העמותות. כן ראו הנחיות רשות התאגידיים "הנחיות להתנהלות עמותות בהתאם לחוק העמותות, תש"ס-1980", עמ' 22-21 (דצמבר 2015)). מן העבר השני, הסתמכותם של חברי עמותה על רישומים חלקיים שנעשו בתקופות מסוימות וכן על "הנחות עבודה" בנוגע לזהות החברים בה – כפי שהסתמן שנעשה בענייננו – ראויה הרבה פחות. אין משמעות הדבר כי בנסיבות אלו לא

תישמע טענת התיישנות, אך הן עשויות מטבע הדברים להשליך על בחינת מועד תחילתו של מרוץ ההתיישנות.

47. לכאורה, ניתן להבין את גישתם של המשיבים בטיעונם בנושא. אם נצא מנקודת הנחה שמעמדם כחברים בעמותה מעולם לא פקע, הרי שהכוח לתבוע סעד הצהרתי בעניין חברותם היה מצוי בידם – בהכללה – במשך תקופה של כשני עשורים טרם הוגשה התובענה לבית המשפט המחוזי. לכאורה יש בכך משום "ניתוק" מתחולתם של דיני ההתיישנות. אולם, למעשה, אי-ההכרה בחברותם של המשיבים בעמותה היא שעמדה במרכז התובענה שהוגשה לבית המשפט המחוזי. כך, בהיקש מהפסיקה שעניינה הצהרה על זכות במניות – וחרף ההבדלים הברורים מאליהם – יש לומר שעילת התובענה "נולדה" בעת שגורמים במוסדות העמותה כפרו בחברותם של המשיבים בה. לדידי, רק החל משלב זה ניתן בידם של האחרונים כוח התביעה במלוא מובנו (ראו והשוו: ע"א 735/07 צמרות חברה לבניין נ' בנק מזרחי-טפחות, פסקה 40 (5.1.2011); עניין 19, בפסקה 49).

48. המסקנה בדבר תחולתם של דיני ההתיישנות בנסיבות התובענה מושא הערעור דנן, מתחזקת אף באמצעות התבוננות באספקלריה החוזית של הדברים. כידוע, דין תקנונה של עמותה כדין חוזה בינה לבין חבריה, ובינם לבין עצמם (ראו: סעיף 9 לחוק העמותות). טענת המשיבים, מבחינה מהותית, היא להפרת הוראות התקנון – דהיינו, החוזה שבין העמותה לחבריה – על דרך של אי-הכרה בהם כחברים בה (ראו והשוו: עניין מוניות הטייסים, בפסקה 15). אין צריך לומר שתביעה חוזית נתונה להתיישנות. מנקודת מבט זו ניתן אפוא לראות במועד ההפרה הנטענת של התקנון – דהיינו, במועד שבו החלה העמותה לכפור במעמדם של המשיבים כחברים בה – כמועד היווצרותה של עילת התובענה (ראו: ע"א 3599/94 יופיטר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נ(5) 423, 430 (1997); ע"א 2113/10 בן דוד נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פסקה 8 (18.7.2012)).

שאלה שנייה – האם טענת ההתיישנות נטענה ב"הזדמנות הראשונה"?

49. כאמור, יש לומר כי דיני ההתיישנות חלים על תובענה מסוג זה שהגישו המשיבים. אולם, שאלה נפרדת היא האם טענת ההתיישנות הועלתה במועד הנדרש לכך.

50. לצורך הדיון בהקשר זה, רלוונטי סעיף 3 לחוק ההתיישנות המורה כי "אין נזקקים לטענת התיישנות אם לא טען הנתבע טענה זו בהזדמנות הראשונה לאחר הגשת

התובענה". ביסודה של דרישה זו מצוי הניסיון למנוע מקרים בהם יחלו דיונים כתביעות שלמעשה התיישנו ויבוזבוזו זמן שיפוטי יקר (ראו: עניין רוח'נסקי, בעמ' 370; ע"א 9245/99 ויינברג נ' אריאן, פ"ד נח(4) 769, 784 (2004) (להלן: עניין ויינברג)). כבר נפסק, כי בהתחשב בכך שהמשמעות המעשית של קבלת טענת התיישנות היא חסימה של זכות הגישה לערכאות, השאלה של "ההזדמנות הראשונה" להעלאתה נבחנת ביחס למגוון המצבים שבהם בעל דין יכול היה להעלותה, מתוך גישה מרחיבה (ראו: עניין ויינברג, בעמ' 784-785; ע"א 2242/03 אברהם נ' רשאד, פסקה 13 (18.7.2005)). ככלל, שלב הגשת כתב ההגנה מסמן את "קו הגבול" הדיוני שלאחריו לא יתאפשר עוד להעלות טענת התיישנות (ראו: ע"א 580/73 טויטו נ' ביטון, פ"ד כח(2) 527, 529 (1974); תקנה 89 לתקנות סדר הדין האזרחי; טל חבקין התיישנות 101 (2014) (להלן: חבקין)). עם זאת, עוד קודם לכן, התדיינויות בעניין בקשות לפטור מאגרה, לסילוק התובענה על הסף או למתן סעדים זמניים יכולות כולן להוות הזדמנות ראשונה להעלות את טענת ההתיישנות (ראו למשל: רע"א 5902/04 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' פרידנברג, פסקה 4 (14.7.2004); רע"א 2208/09 יצהר נ' עיזבון אברהם, פסקה 19 (26.1.2010); ע"א 3451/07 קאופמן נ' כהן, פסקה 6 (18.2.2010)). השאלה האם הוחמזה הזדמנות זו תיבחן לפי מהות ההליך שבו לא הועלתה הטענה, העניין שהיה בו לנתבע והשאלה האם עורר במסגרתו טענות לגופה של המחלוקת בין הצדדים (ראו: עניין רוח'נסקי, בעמ' 370; רע"א 4049/97 אסורנס ג'נרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, בתפקידו כמפרק בנק צפון אמריקה בע"מ (בפירוק), פ"ד נא(4) 716, 719-720 (1997); חבקין, בעמ' 103; אורי גורן סוגיות בסדר דין אזרחי 181 (מהדורה שתיים עשרה, 2015) (להלן: גורן)).

51. מן הכלל אל הפרט. המשיבים טענו כי המערערים החמיצו מספר הזדמנויות להעלאת טענת ההתיישנות, לפני שזו נטענה על-ידם לראשונה במסגרת תשובתם לתובענה. אכן, אני סבורה שהדין עמם.

52. בתגובה שהגישו המערערים 1-4 ביום 16.3.2015 לבקשת המשיבים לסעדים זמניים, הם נדרשו באריכות ובפירוט לסיכויי התובענה שהמשיבים עתידים להגיש, שאותה הם הגדירו כ"קלושים". למעשה, חלק מהטענות שפרסו באותה נקודת זמן חזרו והופיעו גם בתשובה שהוגשה לבסוף לתובענת המשיבים ואף בערעור שבפנינו. ואולם, התייחסות כלשהי לטענת ההתיישנות – אין בה. כזכור, בקשה זו לסעדים זמניים מטעם המשיבים נמחקה בטרם הגישו את התובענה מושא הערעור דנן לבית המשפט המחוזי ביום 16.4.2015, נוכח ההסכמות שאליהן הגיעו הצדדים בתום הדיון מיום 18.3.2015. המערערים טוענים שמסיבה זו, אין לומר שעסקינן בהזדמנות הראשונה להעלות טענת התיישנות לאחר הגשת התובענה, כלשונו של סעיף 3 לחוק ההתיישנות. איני נדרשת

להכריע בכך בנסיבות העניין, כאשר ניכר כי המערערים החמיצו הזדמנות נוספת להעלות את טענת ההתיישנות, בשלב שלאחר שהוגשה התובענה – כפי שיוסבר להלן.

53. ובמה דברים אמורים? ביום 2.6.2015 – למעלה מחודש לאחר שהוגשה תובענת המשיבים – הגישו באי-כוחם של המערערים בקשה להעברת הדיון בה מדרך של המרצת פתיחה לדרך של תובענה רגילה. למותר לציין כי העובדה שבקשה זו הוגשה, מטעמים שלא חודדו בדיון בפנינו, במסגרת ההליך שנפתח בשעתו לצורך הדיון בבקשה למתן סעדים זמניים (ה"פ 15-03-8304) ולא במסגרת ההליך מושא הערעור דנן (ה"פ 25362-04-15) אינה מעלה או מורידה. בבקשה – שנשאה את הכותרת "בקשה לביטול המרצת פתיחה" – לא הועלתה כל טענה להתיישנות. לעומת זאת, הבקשה פירטה את זירות המחלוקת השונות בין הצדדים לגופן, ואף נטען בה כי אלו מחייבות לחקור מספר רב של בעלי דין על מנת לברר מי הם חברי העמותה ובעלי התפקידים במוסדותיה השונים. כך, לצורך הדוגמה, נכתב בבקשה כי "כדי לבסס את טענת הפרישה יש צורך בחקירה מקיפה של המשיבים... אודות חברותם בעמותה; מידת מעורבותם בעמותה בשנים הרלוונטיות; השתתפותם באסיפות העמותה בקשר לשנים הרלוונטיות; מידת בקיאותם בכל הנוגע להתנהלות העמותה במהלך השנים הרלוונטיות וכיו"ב" (סעיף 30 לבקשה לביטול המרצת פתיחה). בהמשך לכך, צוינו מספר שאלות נוספות אשר חייבו לשיטת באי-כוח המערערים בירור עובדתי מקיף, דוגמת "האם המשיבים אכן לא זומנו לאסיפות העמותה", "מדוע המשיבים לא בדקו למה לא זומנו לאסיפה הכללית", וכן "מדוע המשיבים לא דרשו מיוזמתם, משך למעלה מעשור, את כינוסה של אסיפה כללית" (סעיף 35 לבקשה לביטול המרצת פתיחה). ברי אפוא כי עסקינן בשלב דיוני שבו היה למערערים עניין, ואף עניין רב, ואשר במסגרתו העלו טענות שעסקו במישרין במחלוקת המהותיות שבין הצדדים. משלא כללו בטענותיהם כל התייחסות לסוגיית ההתיישנות, הרי שאין לומר כי העלו טענה זו בהזדמנות הראשונה לכך. אשר על כן, בכל מקרה לא קם בענייננו מחסום דיוני של התיישנות.

54. יצוין כי עוד קודם לכן, ביום 21.5.2015, הגישו באי-כוח המערערים בקשה לצירופם להליך של צדדים שנזכרו בתובענה כחברים בעמותה – אשר גם בה לא נזכרה טענת ההתיישנות. בקשה זו הוגשה אף היא במועד המאוחר לזה שבו הוגשה תובענת המשיבים. צוין בה מהו הסעד הנדרש בתובענה, והוסבר בה כי צירופם של הצדדים האמורים מתחייב לצורך הכרעה שלמה ויעילה בפלוגתות שהתעוררו בה. לכאורה זהו טעם נוסף לקבוע שטענת ההתיישנות לא הועלתה בהזדמנות הראשונה. אולם, לנוכח האמור בכל הנוגע לביטול המרצת פתיחה, דומה כי לא נדרש דיון נוסף בכך.

שאלה שלישית – מתי החל בענייננו מרוץ ההתיישנות?

55. בשלב זה, נוכח הקביעה כי המערערים לא העלו את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה, מתייתר על פניו הצורך להצביע על מועד תחילתו של מרוץ ההתיישנות ולדון בשאלת תחולתו של כלל הגילוי המאוחר הקבוע בסעיף 8 לחוק ההתיישנות. אולם, בהתחשב בקושי שמצאתי בהתייחסותו של בית המשפט המחוזי לנושא אעשה כן בקצרה.

56. כידוע, סעיף 8 לחוק ההתיישנות מכיר באפשרות של הארכת תקופת ההתיישנות ביחס לתובע שלא ידע ולא צריך היה לדעת על העובדות המהוות את עילת התובענה (ראו למשל: ע"א 393/08 שגיא נ' כפר ביאליק כפר שיתופי להתיישבות חקלאית בע"מ, פסקה 24 (23.2.2010); רע"א 901/07 מדינת ישראל – הוועדה לאנרגיה אטומית נ' עדנה גיא-ליפל, בפסקה 49 לפסק דינו של השופט י' עמית (19.9.2010)). בענייננו, בית המשפט המחוזי לא בחן את מודעותם בפועל של המשיבים לאי-ההכרה בהם כחברים בעמותה בשנים שקדמו להגשת התובענה (ועל כך עוד ארחיב בדיון הנוגע לטענת השיהוי שהעלו המערערים). לעומת זאת, כאשר למודעותם בכוח של המשיבים, בית המשפט המחוזי קבע, גם אם למעלה מן הצורך מבחינתו, כי טענות לחברות בעמותה "אינן מתיישבות" עם שנים רבות שבהן לא נעשו כל פניה או ברור בעניין (עמ' 24 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי). עמדתי במישור זה שונה. הגם שאין חולק כי המשיבים יכלו לברר את העובדות החיוניות להגשת התובענה, ואף טוב היה לו עשו כן, אין לומר שהיו חייבים לעשות כן. בבסיס קביעתי עומדת ההכרה במאפייניה של החברות בעמותה, פעילות הנעשית על בסיס וולונטרי. מקום שבו לא נעשתה פעולה אקטיבית להוצאתם של המשיבים מן העמותה בהתאם להוראות התקנון, ואף לא נטען כי נעשו ולו ניסיונות על מנת ליידעם בכך שהעמותה אינה רואה בהם עוד כחבריה, אין לומר כי הם היו אמורים לחשוך שמעמדם פקע במנותק מכל הוראה בתקנון, ולפעול לבחינת האמור בפרסומים רשמיים אשר לא הובאו בפניהם במישרין. מסקנה זו מקבלת משנה תוקף לנוכח התמונה שהצטיירה בפנינו של עמותה שלא הקפידה ככלל על זימון חבריה כולם לאסיפות הכלליות. הדברים נאמרים, כאמור, למעלה מן הצורך. יסודם בטיבה ובאופייה של החברות בעמותה, וברי כי אין בהם על מנת להסיג את המבחנים השונים שנקבעו בפסיקתו של בית משפט זה ביחס ליישומו של כלל הגילוי המאוחר בהקשרים אחרים.

שאלה רביעית – האם ניתן לומר שתובענת המשיבים לוקה בשיהוי?

57. כזכור, בפי המערערים הטענה כי אף במנותק מדיני ההתיישנות, יש לומר כי תובענת המשיבים הוגשה בשיהוי ניכר ולדחותה מטעם זה כשלעצמו. לשיטת

המערערים, יש לומר כי המשיבים השלימו במשך שנים עם העובדה שהם אינם נחשבים לחברים בעמותה. יובהר, כי הדיון בטענת השיהוי מבוסס על ההנחה שהמשיבים אך ישבו ב"שב ואל תעשה" ולא הודיעו באופן אקטיבי על פרישתם מן העמותה, כפי שנטען על ידי המערערים (עניין שנדון בהמשך בפסקאות 61-63).

58. כידוע, בית משפט זה קבע כי לצד "הגבול העליון" הקבוע בהסדרי ההתיישנות הסטטוטוריים ניתן להחיל – במקרים המתאימים לכך – גם את דיני השיהוי, ולהורות על חסימתם של הליכים אזרחיים מטעמים של צדק והגינות כלפי הנתבע. בניגוד לכללים הפורמליים הקבועים בחוק ההתיישנות, דוקטרינת השיהוי מותרת בידי בית המשפט שיקול דעת. דהיינו, גם כאשר מתקיימים התנאים הנדרשים להחלתה של דוקטרינת השיהוי יכול בית המשפט להידרש לבריור התביעה. ככלל, בשל פגיעתו בזכות הגישה לערכאות ובציפיותיו של התובע, השימוש באמצעי זה ייעשה בנסיבות נדירות וחריגות בלבד והנטל על כתפיו של תובע הטוען לסילוק תביעה מחמת שיהוי הוא כבד (ראו: סעיף 27 לחוק ההתיישנות; ע"א 6805/99 תלמוד תורה הכללי והישיבה הגדולה עץ חיים בירושלים נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, ירושלים, פ"ד נז(5) 433, 448-446 (2003) (להלן: עניין תלמוד תורה); ע"א 2483/14 שלומוביץ נ' בית חנניה מושב עובדים להתיישבות, פסקאות 33-34 (14.7.2016) (להלן: עניין שלומוביץ); חבקין, בעמ' 16). ההלכה הפסוקה התמקדה בשני טעמים לקבלתה של טענת שיהוי בהליך אזרחי – יצירת מצג בדבר זניחת זכויותיו של התובע ושינוי מצבו של הנתבע לרעה, ובצדם התחשבה גם בשאלת תום לבו של התובע (ראו: עניין תלמוד תורה, בעמ' 446; עניין שלומוביץ, בפסקאות 33-34).

59. לא מצאתי שהמקרה דנן הוא אחד מאותם מקרים חריגים שבהם יש מקום לקבל את טענת השיהוי בהקשרים אזרחיים. בעיקרו של דבר, איני סבורה כי ניתן לומר שהמשיבים יצרו לאורך השנים מצג בדבר זניחת טענותיהם למעמד בעמותה. זאת, בין היתר בשים לב לכך שכלל לא ברור מהו המועד שבו נודע להם כי מוסדות העמותה אינם רואים בהם יותר כחברים בה. שאלת מודעותם של המשיבים, כאמור בפסקה 56 לעיל, לא הגיעה לכדי בירור עובדתי ממצה בהליך שהתקיים בבית המשפט המחוזי. האינדיקציות העקיפות שהביאו המערערים לכך שהמשיבים נחשפו לכאורה למידע זה לאורך שנים – אינן מספקות. על כך ניתן להוסיף כי בכל הנוגע למשיבים 3 ו-11 – שנזכרו בדו"ח רשם העמותות כחברים בעמותה – אף לא נזכר מועד שבו הפסיקה העמותה להכיר בחברותם קודם למועד החיכוך בין הצדדים בשנת 2014. בנסיבות אלו, גם לא ניתן לומר שהמשיבים פעלו בחוסר תום לב בהגישם את התובענה במועד שבו הוגשה, לא כל שכן במידה המצדיקה את החלתה של דוקטרינת השיהוי במקרה זה.

60. גם בבחינת צדו השני של המטבע, איני סבורה כי יש להכיר בכך שהמערערים שינו מצבם לרעה, כפרט בנסיבות שבהן הם לא פעלו ליידע את המשיבים בדבר "פקיעת" חברותם בזמן אמת. אכן, ייתכן שהתייצבותם המחודשת של המשיבים בעמותה אילצה את המערערים "לחשב מחדש" את המסלול בו הצעידו את העמותה. אולם, מראש הסתמכותם על כך שהללו אינם חברים עוד בעמותה נבעה ממחדליהם שלהם. חברי קבוצת המערערים הסתמכו על הנחות עבודה בנוגע לזהות החברים בעמותה, חלף ניהול מתבקש של פנקס חברים (ראו בהקשר זה פסקה 46 לעיל ופסקה 62 להלן). הם גם אלו שלא נקטו בהליך מסודר להוצאת המשיבים מהעמותה, או לכל הפחות פעלו להודיעם במועד מסוים כי מנקודת מבטם מעמדם כחברים "פקע" בשל חוסר מעש.

סוגית נטלי ההוכחה

61. כזכור, המערערים טענו כי השנים שחלפו עד למועד בו הוגשה התובענה הסבו להם נזק ראייתי, בעיקר בהיבט של שמירתן של הודעות פרישה שנטען שהוגשו בשעתו מטעם מי מהמשיבים. אף נטען לחשש ממצב שבו אדם שהודיע על פרישה בכתב בעבר, יגיש תביעה להכרה בחברותו בחלוף שנים ולאחר שמסמכים אלו כבר בוערו. מעבר לכך שקבלתה של טענה זו – והעברת הנטל למשיבים להוכיח שלא הודיעו על פרישתם מהעמותה – עלולה להוביל אף היא לתוצאות אבסורדיות, היא אינה משכנעת בהקשר הנוכחי. אכן, ניתן שבמצבים מסוימים נזק ראייתי הנגרם כתוצאה משיהוי בהגשתה של תובענה לסעד הצהרתי ייזקף לחובתו של התובע (ראו: ע"א 3546/10 מישאלי נ' קליין, פסקה 18 (18.4.2012) (להלן: עניין קליין)). אולם, בענייננו, עמדתי כבר על כך שאין לומר כי תובענת המשיבים הוגשה בשיהוי. יתר על כן, המערערים העלו טענה זו באופן כללי ביותר, מבלי שהצביעו על מועדים או טווחי זמנים כלשהם שבהם ניתנו לכאורה הודעות הפרישה האמורות או לחילופין בוערו המסמכים הרלוונטיים.

62. בנוסף, העמותה לא הקפידה לאורך השנים על ניהולו של פנקס חברים, כפי שאף העיר בית המשפט המחוזי (ראו והשוו: ת"א (י-ם) 5082-12-12 עמותת שומרי אמונים נ' חנון (27.6.2013)). פנקס חברים אמור לכלול בין היתר את תאריך תחילת ופקיעת החברות של כל חבר, ותכליתו להבטיח רישום נכון ומעודכן של החברים בעמותה (ראו: סעיף 18 לחוק העמותות; פרנקל, בעמ' 116). עיון ברשימת החברים שהועברה לצורך גיבוש דו"ח רשם העמותות מגלה כי היא אינה מקיימת דרישות אלו. כך, הרשימה אינה מתייחסת כלל למשיבים 4-6 ו-8-9 – אשר נמנו כאמור על מייסדי העמותה ולפיכך חברים בה מיום רישומה – ובפרט לשאלה מתי חברותם פקעה. מעבר לכך שאי-עמידה

בחובה לנהל פנקס חברים מהווה עבירה של אחריות קפידה שעונשה קנס (סעיף 64א(א)(1) לחוק העמותות), לו הדבר היה נעשה כנדרש, ברי כי היה קל יותר להתחקות אחר מצבת החברים בעמותה במרוצת השנים. אמנם חוק העמותות אינו קובע כי פנקס החברים מהווה ראייה לכאורה לנכונות הרשום בו (בניגוד למרשם בעלי מניות בחברה או לפרטים מסוימים בפנקס חברים של אגודה שיתופית, בהתאם לסעיפים 133(א) לחוק החברות, התשנ"ט-1999 וסעיף 34 לפקודת האגודות השיתופיות), אך מטבע הדברים הוא בעל ערך ראייתי מסוים. לפיכך, לפחות חלק מהנזק הראייתי הנטען רובץ לפתחם של בעלי התפקידים בעמותה בעבר ובהווה, ובהם המערערים.

63. לסיכום נקודה זו: מלכתחילה, הטענה כי הוגשו הודעות פרישה בכתב מטעמם של המשיבים לא הוכחה בפני בית המשפט המחוזי. איני סבורה כי בכוחן של הטענות שהועלו לעניין הנזק הראייתי כדי לשנות ממסקנה זו. יותר מכל, דומה שטענות המערערים במישור זה נסמכו על הנחת המבוקש. על רקע זה, אפנה עתה לבחון את יתר טענותיהם של המערערים באשר לפרישת המשיבים מהעמותה.

סוגית הפרישה הנטענת של המשיבים מהעמותה

64. בשלב זה, מאחר שלא הוכח כי המשיבים הודיעו בכתב על פרישתם מהעמותה, יש להידרש לשאלה האם היה מקום לקבוע שהופסקה חברותם בה עקב חוסר מעש.

65. טענתם העיקרית של המערערים היא שהודעה בכתב אינה תנאי בלעדיו אין לכינונה של פרישה מעמותה לפי התקנון המצוי בחוק העמותות, אשר חל בענייננו. הגם שישנם טעמים נכבדים להכיר בכך שהודעת פרישה מעמותה צריכה להינתן בכתב, איננו נדרשים לקבוע מסמרות בסוגיה זו. גם אם נאמר שאין מניעה להכיר אף בהודעת פרישה שניתנה בעל-פה, הרי שהמערערים לא הצביעו על כך שהודעות מסוג זה ניתנו בעניינם של המשיבים. בנסיבות העניין, המערערים ביקשו שנכיר בכך שהמשיבים פרשו מהעמותה על דרך של התנהגות, מבלי שנמסרה כל הודעת פרישה פורמלית מטעמם. השאלה הניצבת אפוא בפנינו היא מצומצמת יותר, והיא האם ניתן להכיר על-פי נוסחו של התקנון בפרישה שנעשתה מבלי שניתנה כל הודעה בעניינה. על שאלה זו אני סבורה שיש להשיב בשלילה, כמפורט להלן.

66. ראשית, המשתמע מטענותיהם של המערערים הוא שעל חברים בעמותה מוטלת ככלל חובה לחברות פעילה. הדברים אינם כך. חובות לפעילות אקטיבית מוטלות על בעלי תפקידים בעמותה, כדוגמת חברי ועד, המופקדים על ניהול ענייניה של העמותה

ואשר אף ניתן שיהיו זכאים לשכר עבור פעילותם (ראו: סעיפים 25, 26 א ו-27 לחוק העמותות; פרנקל, בעמ' 164; גרינברגר ובן-תור, בעמ' 487). לעומת זאת, ככל שלא נקבע אחרת בתקנונה של עמותה, שאר החברים בה אינם חבים במימוש זכותם להשתתפות באסיפות הכלליות ובפעילות העמותה (סעיף 2 לתקנון המצוי, שעליו מבוסס כזכור תקנונה של העמותה בענייננו). גם אם ניתן לצפות או לקוות שכך יעשו – ואף לפעול להוציאם מהעמותה במקרים המתאימים לכך – זהו עניין של בחירה ולא של חובה.

67. שנית, וחשוב מכך, קיימים שיקולים כבדי משקל שלא להכיר בפרישה על דרך של התנהגות כאשר אופייה ותנאיה המדויקים אינם מוסדרים במפורש בתקנון העמותה. כך, קשה להלום כי ניתן יהיה להכיר בפרישה משתמעת שכזו מקום שבו התקנון "שותק" בנוגע למשכה ומידתה של אי-המעורבות הדרושים לצורך שכלולה, וכן להיבטים נוספים. אלו נוגעים למשל לבירור שייעשה בנוגע למודעותו של החבר לפעילות העמותה בתקופה האמורה (על דרך של וידוא זימונו לאסיפות הכלליות שהתקיימו בה, לדוגמה), ובעיקר לשאלה אם בכוחה של אי-הפעילות האמורה ליצור חזקה חלוטה בדבר רצונו של החבר לפרוש מן העמותה, או שמא בכוחו לסתור אותה בהצהירו אחרת. אין צורך להידרש למלוא היקפן של שאלות אלו, אך הן מלמדות כי אף אם חוק העמותות מאפשר את הסדרת הנושא בתקנונה של עמותה (והדבר אינו מובן מאליו נוכח הוראתו של סעיף 16(1) לחוק האמור, לפיה פרישתו של חבר לא תותנה אלא במתן הודעה זמן סביר מראש), הרי שהוא אינו יכול להיות מוסדר במרומוז או במשתמע. הדבר מתחייב מהיבטים של ודאות משפטית, ומציאות התיק שבפנינו תלמדנו זאת טוב מכל מורה. על כן, בהעדר הוראות ברורות בעניין זה בתקנון, אין להכיר בכך שהמשיבים פרשו אך על דרך של התנהגות.

68. שלישית, עמדתם של המערערים בדבר פרישה משתמעת מבססת הלכה למעשה עילה להוצאתו של חבר מעמותה, אך זאת מבלי שניתנה לחבר זכותו לשימוע בהליך מסוג זה, המעוגנת בסעיף 16(2) לחוק העמותות (ראו והשוו: ע"א 3581/04 קיבוץ בית ניר, אגודה שיתופית חקלאית נ' שק, פסקה 10 (11.7.2006); גרינברגר ובן-תור, בעמ' 278).

69. בשלב זה ניתן אפוא לסכם ולומר כי המשיבים לא פרשו מהעמותה – לא על דרך של הודעה ולא על דרך של התנהגות. על כן, אין לשנות מהתוצאה הסופית אליה הגיע בית המשפט המחוזי ויש לקבוע כי חברותם בעמותה שרירה וקיימת.

70. הצדדים נחלקו ביניהם בנוגע לטיב הכרעתו של בית המשפט המחוזי באשר לשאלת חברותם של ורמן והמערערים 6-11. בנקודה זו, אני סבורה שיש טעם של ממש בטענות המערערים. מקריאת פסק דינו של בית המשפט המחוזי, ניכר כי הכריע שהללו אינם חברים אך על יסוד אי-התייצבותם במסגרת ההליך שהתקיים בפניו, מבלי שקיים דיון ממצה בנוגע לטענות שהועלו בעניינם. לכן, בהיבט נקודתי זה, אציע לחברי לקבל את הערעור, במובן זה שהדיון יוחזר לבית המשפט המחוזי על מנת שיכריע לגופה בשאלת חברותם של ורמן והמערערים 6-11.

71. בחלק הרלוונטי להכרעה בדבר שלילת חברותם של ורמן והמערערים 6-11, קבע בית המשפט המחוזי כך: "אלה לא סברו שעליהם להגיב לבקשה ולהתייצב. נוכח זאת, ועל בסיס דיוני שיסודו בעובדה שלא סברו משיבים אלה להתייצב לדיון, נמצא לקבוע שאין הם חברים בעמותה" (עמ' 45 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי). בית המשפט המחוזי אף הבהיר בקווים כלליים את אופי הדיון בשאלת חברותם בעמותה של מי שנמנו עם המערערים בהליך דנן, וקבע: "ואשר למשיבים, יש להבחין בין אלה שהתייצבו לדיון, ומטעמים שפורטו, אושרה לאחר דיון חברות כולם (ארבעה מיוצגים), לבין אלה שלא סברו כלל שיש להם עניין להתייצב לדיון: לא הגיבו לבקשה, לא התייצבו ואין להם כל עניין בהליך. אלה (ממשיב 7 ואילך) [הכוונה לורמן ולמערערים 6-11 – ד' ב' א'], לא אושרו" (עמ' 47 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי). בהמשך לכך, בית המשפט המחוזי אף חוזר ומדגיש בעניינם של "המשיבים 5-13" בהליך שהתנהל בפניו (הם ורמן והמערערים 6-11, וכן המשיבים 14-15): "...אלה שלא התייצבו ולא גילו כלל עניין בהליך [...], אינם מאושרים כחברים, ובתוך כך, שימת לב להחלטות פרטניות ביחס לאחדים לגביהם נדרשה מבית המשפט הכרעה קונקרטית" (עמ' 51 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי).

72. רלוונטית לענייננו תקנה 256א לתקנות סדר הדין האזרחי, המסמיכה את בית המשפט ליתן החלטתו רק על יסודה של המרצת פתיחה שהוגשה אם שוכנע כי קיימת הצדקה לכך, בנסיבות שבהן משיב לא הגיש לה את תשובתו ולא ביקש לקיים בה דיון עד תום המועד לעשות כן. קודם להתקנתה של תקנה זו (תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון)), התשע"ג-2013 ק"ת 7231, 868), בית משפט זה עמד על כך שאי-הגשת תשובה להמרצת פתיחה או אי-התייצבות לדיון בה לא יזכו כשלעצמם את המבקש בפסק דין לטובתו, וכן על כך שפסק דין הצהרתי לא יינתן בנסיבות שבהן הבסיס המשפטי לתתו הוא רעוע (ראו: רע"א 4540/12 שוויקי נ' שוויקי, פסקה 8 (11.7.2012); גורן, בעמ' 517 ו-730).

73. בענייננו, בית המשפט המחוזי התבקש להצהיר על זהות כלל החברים בעמותה (במסגרת זו הכיר במטר, שכלל לא היה צד להליך, כחבר בעמותה). המשיבים טענו במסגרת התובענה כנגד אופן צירופם לעמותה של ורמן והמערערים 6-11, ואילו המערערים 1-4 העלו טענות סותרות. איני כמובן מכריעה בשלב זה בטענות אלו או בסיכוייהן להתקבל. ייתכן שאי-התייצבותם של ורמן והמערערים 6-11 עשויה להוות אינדיקציה לצורך ההכרעה בשאלת חברותם בעמותה, אך איני סבורה שמוצדק היה להכריע על בסיסה בלבד בטענות שהועלו במישור זה. כאמור, עסקינן בשלילת מעמד, ולו לכאורי, של חברות בעמותה – מעמד שהוא ביטוי מובהק לחופש ההתאגדות. הזהירות, בהתאם, היא מתחייבת. אי-התייצבות של מי מחברי העמותה להליך מסוג זה – אינה מובילה מניה וביה למסקנה כי אין להכיר בחברותו בעמותה. זאת ועוד, הכרעתו של בית המשפט המחוזי בעניינם של ורמן והמערערים 6-11 אינה "דרה בשלום" עם קביעות אחרות בפסק הדין. כך, למשל, הקביעה כי ורמן – אשר התקבל לעמותה בהחלטת הוועד מיום 3.1.2011 – אינו חבר בעמותה, סותרת לכאורה את ההכרה בחברותו של המערער 1, אשר התקבל לעמותה במסגרת אותה החלטה. בסיכומי של דבר, ניכר כי לא התקיים דיון ממצה בסוגיה זו ולדידי יש להחזירה אפוא לבירור נוסף בפני בית המשפט המחוזי. עם זאת, אזכיר כי במהלך הדיון בערעור הודיע בא-כוחם של המערערים כי ורמן אינו מעוניין להוסיף ולנהל את ההליך. אם כן, בנסיבות העניין ובהתחשב בשלב הדיוני שבו אנו מצויים, אני סבורה כי ככל שורמן יימנע מלהתייצב אף בהליך הבירור החוזר, ניתן יהיה להתייחס אליו כאל מי שהודיע על פרישתו מהעמותה, ובית המשפט המחוזי לא יצטרך לשוב ולהידרש לעניינו. באי-כוח המערערים יודאו כי פסק דין זה יומצא לורמן, אשר כשלעצמו רשאי כמובן לפעול כראות עיניו.

74. סוף דבר: לו תישמע דעתי, דין הערעור להתקבל בחלקו, בכפוף לאמור בפסקאות 70-73 לעיל. בהתחשב בתוצאותיו של הדיון בערעור, ומתוך שאיפה שהדבר יתרום בעתיד לכינונו של "שלום בית" בקרב חברי העמותה, איננו עושים צו להוצאות בערכאתנו.

ש ו פ ט ת

השופט ג' קרא :

אני מסכים.

ש ו פ ט ת

השופט י' אלרון:

אני מסכים.

ש פ ר ט

הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת ד' ברק-ארז.

ניתן היום, י"א באלול התשע"ט (8.9.2019).

ש פ ר ט

ש פ ר ט

ש פ ר ט ת